

A művészet és a nyomozás kétes kimenetelű kalandja

NEMES NAGY ÁGNES: AZ ÖT FENYŐ

Tiszatáj Könyvek
Szeged, 2005
116 oldal, 2200 Ft

Látszólag nem nehéz olyan, jórészt tematikai, illetve prózapoeitikai kritériumokat felsorolni, amelyek a „krimi” címkével illetett műfajegyüttesnek való megfelelést szavatolhatják. Mindenekelőtt kell hozzá egy bűntény, melynek elkövetője ismeretlen, egy nyomozó (vagy nyomozók), aki(k) megkísérli(k) kibogozni a rejtélyt; továbbá gyanúsítottak, a tettes, aki általában közülük kerül ki, s a történet végén, legalábbis a műfaj klasszikus darabjaiban, lelepleződik. Nyomozási módszerekben, cselekményvezetésben, az alkalmazott feszültségteremtő eljárásokban és a szereplőábrázolásban lehetnek (inkább kisebb, mint nagyobb) eltérések az egyes szerzők és művek között, az említett „hozzávalók” nélkül azonban nem beszélhetünk teljes értékű krimiről, legfeljebb valamilyen bűnügyet tematizáló regényről. Még a paródiák vagy a műfajjal ironikus párbeszédet kezdeményező művek sem tudnak kilépni a vázolt keretek közül.

Nemes Nagy Ágnes kisregényét, *Az öt fenyőt* olyan elvárással vettem a kezembe, hogy a krimikhez hasonló olvasmányélményben lesz részem. Ezt sugallta a borító szövege, illetve Balogh Tamás utószava is. A műfaj rajongójaként elsősorban az érdekelt, hogy mit „kezdet vele” Nemes Nagy Ágnes. Természetesen nem számítottam egy „sima” detektívtörténetre. Mindezzel együtt is be kell hogy valljam rögtön az elején, csalódtam a könyvben, nemcsak annak krimi-vonulatában, hanem a szöveg egészében mint írói teljesítményben is. Alább részletezendő kifogásaim alapvetően arra vezethetők vissza, hogy a regényt kiforratlannak, befejezetlennek érzem. Ezenkívül úgy tűnt: a szerző nem tudta véglegesen eldönteni, hogy szövege milyen mértékben is feleljen meg a detektívtörténet műfaji elvárásainak, s hogy milyen viszonyt is alakítson ki vele – az akceptatív-elfogadó stilizáció vagy a parodikus újraírás útját válassza-e. Ez az ingadozás, ebben az esetben, nem vált a mű javára.

Kezdjük az elején. Kicsit akadozó és nehézkes a regény első fejezete, mely a felvezetés, azaz a terep- illetve seregszemle funkcióját tölti be. Ebből ismerjük meg a későbbi történetben leginkább érdekelt szereplőket, illetve a tetthely környékét. Jellemükről és a közöttük lévő viszonyok természetéről viszont nagyon keveset tudunk meg, s ezért, amikor a bűntényt felfedezik, még homályban tapogatózunk. Ez még persze nem volna gond, hisz

számos olyan bűnügyi történet ismeretes, melyben már az első oldalakon megtörténik a gyilkosság, s utána bontakozik ki előttünk, mintegy a nyomozás folyományaként, egy (általában) szűkebb emberi közösség természetrajza. Itt is ezt várnánk, de hiába. A rákövetkező fejezetek (3-7.) ugyan szolgálnak némi felvilágosítással az előzményeket illetően, mindez azonban kevés ahhoz, hogy valódi, komoly indítékokat vessen fel, s ahhoz sem elegendő, hogy kirajzolódjanak általuk a személyek közötti vonzás és taszítás (nemegyszer bonyolult) erővonalai. A szerző többet hallgat el annál, mint amennyit véleményem szerint elbír a krimi-szűzsé. Az egyes részeket csak az áldozat, Utry Tamás művészettörténész alakja fogja össze. Az ő életéből kiragadott epizódok kerülnek egymás mellé kronologikus sorrendben. Magányos és vázlatos mozaikok ezek, olyan történetiszilánkok, amelyek egy sűrűbb szövést és kidolgozottabb kompozícióban megtalálhatták volna a helyüket, önmagukban azonban kevésnek bizonyulnak. Látszik a regénynek valamiféle alapváza, „csontozata”, az „izomzat” azonban sovány. Skiccszerűek ezek a fejezetek, elvarratlan szálakkal, melyek folytatást és további árnyalást igényeltek volna.

A befejezés váratlanul éri az olvasót. Nem abban az értelemben, hogy olyan személy a tettes, akire nem gondolt vagy akire kevésse gyanakodott, hanem azért, mert kiderül: nem is történt bűntény, csak baleset, s így gyilkost sem érdemes keresni. Magyarozatként mondhatnánk erre azt, hogy Nemes Nagy Ágnes anti-detektívtörténetet akart írni, s ezért szándékoltan fosztotta meg az olvasót a történet végén joggal várt katarzistól. Olvasva a kisregényt mégis inkább az volt az érzésem, hogy a befejezés elsietett (a történet inkább megszakad, mint lezáródik), a látszólagos bűntényre adott magyarázat pedig meglehetősen suta. Mintha a szerző nem merte, nem akarta vagy nem tudta volna végigjárni a detektívtörténet logikája diktálta utat. A mű elején még e műfaj irányában kelt elvárásokat (rejtélyes haláleset, zárt körű társaság, tétova nyomozás), a közepén teljesen eltávolodik ettől, majd a vége felé ismételtlen visszatérni látszik hozzá, míg végül a zárlatban mintha váratlanul mégis meggondolná magát, s visszakozik: szerencsétlen balesetet kreál a korábban egyértelműen gyilkosságnak látszó esetből.

Szólni kell még az utószóban emlegetett „kalandregény” nyomairól is. Véleményem szerint ezek csak nagyon elmosódottan jelennek meg a szövegben (A kép c. fejezet), inkább egy megvillanó lehetőségről, egy csíráról van szó ebben az esetben is, amely nem tudott igazából szárba szökkeni. Balogh Tamás az utószóban azt írja, hogy Az öt fenyő „a kalandregény, a krimi, a művészregény sajátos elegye” (106.) Ez a mondat olvasható a hátsó borítón is. Úgy vélem ez a kijelentés (akárcsak más művek ehhez hasonló szerkesztői paratextusai nemegyszer) többet ígér, mint amit a mű nyújtani képes. Én a sorrendet megfordítottam volna, s inkább úgy fogalmaznék, hogy egy olyan „művészregény” kezdeményéről van szó, amely ugyan tétován, de azért rájátszik a klasszikus detektívtörténet műfajára, s tesz egy óvatos, tapogatózó lépést – nem is annyira a kalandregény, mint inkább a – kémregény irányába is. Később már óvatosabban fogalmaz Balogh Tamás. Hangsúlyozza, hogy Nemes Nagy Ágnes művét nem szabad összetéveszteni a krimivel, csupán átszövi a detektívtörténet elemei: „...olyan regény, amelyre hatott a krimi.” (108.) Hozzáteszi még, hogy több is van benne, mint egy krimiben: „több-kevesebb jellemábrázolás minden szereplőnél, a múltidéző fejezetek irodalmisága, az egyes részek lirizáló nyelve...” (uo.) Az a fokú jellemábrázolás, amivel itt találkozunk, nem emeli ki a regényt a krimik átlagából, sőt, ettől árnyaltabb és kidolgozottabb jellemrajzokkal is találkozhatni az olyan

bűnregényekben (de még a műfaj rejtélyközpontú, analitikus változataiban is), amelyek a bűntények pszichológiai oldalát állítják az előtérbe. Egyetértek viszont az utószó szerzőjének a mű stílusbeli sajátosságaira vonatkozó véleményével. Az öt fenyő legemlékezetesebb része számomra a Pünkösöd Rómában című fejezet hangulatos városi életképe volt. Köszönhető ez a római kolorit érzékletes megragadásának, a találó és kifejező hasonlatoknak és a szín- és fényárnyalatok leírásának, ami, tudjuk, később a szerző költészetének is egyik meghatározó vonásává válik. A fény-effektusok egyébként szinte minden fejezetben előfordulnak, s megfigyelhető az is, hogy általában a nőkkel (Eszter, Hilda, Amélie) való találkozás pillanatában, érzelmi forrponatokon bukkannak fel. Ez következetes szerkesztésre vall, s olyan többletjelentések megképződését irányozhatja/irányozhatta volna elő, ami egy kriminek általában nem célja. Hernádi Mária a könyvről írott, alapvetően elismerő kritikájában (Forrás 2005/12, 98-105.) egészen odáig megy, hogy kijelenti: valójában ezek a képi látványelemek hordozzák a mű cselekményét, s „nem mennyiségükénél, hanem minőségükénél, költői súlyuknál fogva uralják a regényt”. Szerinte a tájleírások és az időjárás változásának leírásai tarthatók a mű „titkon legfontosabb, igazi eseményei”-nek. Meggyőzően mutatja ki ezen szakaszok szecessziós stílusjegyeit, illetve azt is, hogy a regény bizonyos motívumai miképpen előlegezik meg a későbbi versek tematikai és tropológiai jellegzetességeit. Olvasatában ezért Az öt fenyő „túlmutat a 'zsengék' kategóriáján. Jelentősége elvitathatatlan: mivel ezer szállal kapcsolódik az életműhöz, s annak mélyebb megértését segíti, ismerete ezentúl megkerülhetetlen.”

Lehet, hogy a Nemes Nagy Ágnes olvasóknak irodalmi forrásanyagként kötelező irodalom Az öt fenyő, ez azonban még nem felelteti és nem is menti a regény azon hiányosságait, amelyekkel egyébként az idézett kritika és az utószó írója egyaránt tisztában van. Nem sorolható tehát olyan szerencsés „keresztelési kísérletek” közé, mint amelyet például Heltai Jenő (111-es) Szerb Antal (A Pendragon legenda), Lengyel Péter (Macskakő) Tar Sándor (Szürke galamb) vagy Darvasi László (A fuldai Kékvizesés) művei képviselnek.

Benyovszky Krisztián